

ŞEHİRLEŞME SÜREÇLERİNDE SOSYAL BİR İLİŞKİ AĞI OLARAK HEMŞEHRİ DERNEKLERİNİN İŞLEVLERİ: KÜTAHYA ÖRNEĞİ¹

Fatih ÖZBAY*

Özet: Şehirleşme süreçleri sosyal bilimler literatüründe tüm dünyada oldukça geniş bir yer edinmiştir. Şehir ve şehirleşme, her zaman insan ve toplum yaşamında büyük dönüşümlere neden olmuş böylelikle de önemli bir inceleme nesnesi olagelmıştır. Bu çalışmanın ana eksenini de şehirleşme ve dolayısıyla göç konusuyla ilgili bir kavram olan hemşehrilik olgusu ve dolayısıyla hemşehri dernekleri bağlamında oluşan sosyal ilişki ağlarının işlevleri, etkinliği ve imkânlarının araştırılması oluşturmaktadır. Kütahya ölçeğindeki şehirlerin nüfus yapısı özellikle kırsal bölgelerden yoğun iç göçlerle şekillenmiştir. Bunun yanında kısmen de Balkan göçmenliği gibi dış göçlerde nüfus yapısında etkili olmuştur. Ancak Kütahya’da sosyal örgütlenme ya da ilişki ağları bakımından etkin ve yaptırım gücü bulunan örgütlenmelerden söz edebilmek mümkün değildir. Bu çalışmada, temel olarak nicel araştırma yöntemi tercih edilmiş ve uygulama olarak anket tekniği kullanılmıştır. 45 Hemşehri Derneğine ulaşılmış ve anket soruları vasıtasıyla derneklerin amaçları, çalışma alanları, eksiklikleri, imkânları ve etkinlikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bulgular bu doğrultuda bilimsel yöntemlerle değerlendirmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şehirleşme, Göç, Hemşehri, Hemşehri Derneği, Sosyal İlişki Ağı

FUNCTIONS OF FELLOW COUNTRYMEN ASSOCIATIONS IN THE PROCESSES OF URBANISATION AS A SOCIAL RELATION NETWORK: INSTANCE OF KÜTAHYA

Abstract: Processes of urbanization have gained quite a large place in the literature of social sciences all over the world. Urban and urbanisation have caused great changes in the lives of people and society and thus have become a very important study case. Main axis of this study is also urbanisation and therefore the fact of citizenship as related to the matter of immigration and therefore the investigation of the functions, efficiency and recourses of social networks created in context of the fellow countrymen associations. Demographies of the cities in the size of Kütahya are generally formed by the domestic migrations from the rural areas. Besides this, migrations from the Balkans have also been effective in the formation of demography. However, in Kütahya we cannot talk of associations that are effective and have the power of sanction in context of social organizations or relations. In this study mainly quantitative research method is preferred and in practice survey method is used. 45 fellow countrymen associations were contacted and via survey questions their aims, work areas, deficiencies, resources, and activities were tried to be determined. Findings were accordingly evaluated with scientific methods.

Keywords: Urbanisation, Immigration, Citizenship, Fellow Countrymen Associations, Social Relation Network

1. Giriş

Şehirleşme, sosyal gerçekliklerin sistematik bir bilimi olan(Freyer, 2012, s. 168) sosyolojinin incelediği önemli sosyal olgulardan birisidir. Çünkü şehirlerin ortaya çıkması ve şehirleşme süreçleri(Tuna, 1987) tarihsel süreçte her zaman insan ve toplum yaşam biçimlerinin değişimi dahası modern bir yaşam biçimine geçiş süreci anlamı taşımıştır. Şehirleşme süreçleri beraberinde birçok başka olguya da işaret etmektedir. Bu anlamda modern yaşam biçimlerini yansıtan şehirleri, "...modern sosyal kurumları ve karmaşık bir ağ şeklinde ve hiyerarşik olarak örgütlenen müesseseler...(Arlı, 2005, s. 286)"in temsil etmekte olduğu söylenebilir.

Şehir yerleşimlerinin karşıtı olarak kırsal yaşam biçimlerinde, var olan sosyal ilişki ağları öncelikle yaşamı mümkün olduğunca kolaylaştıran niteliklere sahiptir. Bu anlamda çoğunlukla ek herhangi bir başka sosyal ilişki ihtiyacı da oluşmamaktadır. Ancak göç olgusuyla şekillenen şehirleşme süreçleriyle birlikte sosyal yaşamda büyük çaplı değişimler ve dönüşümler meydana gelmektedir(Thorns, 2004). Bu süreçte ikincil ilişki ağları içinde yaşamlarını sürdüren bireyler, cemiyet yaşantısı içinde yabancılaşmakta ve yalnızlaşmaktadır. Bu gerekçelerle de bu süreçte formel ya da enformel birincil ilişki ağları ihtiyacı oluşmaktadır.² Söz konusu ilişki ağlarının başında da hemşehrilik gelmektedir. Hemşehrilik ilişkileri, zamanla sosyal bütünleşme sürecinin de bir parçası olmakta ve şehrin hızlı ve farklı sosyal yaşam döngüsü içinde bireylerin şehre dayanışma ve güç ilişkileriyle(Oğuz Işık, M. Melih Pınarcıoğlu, 2001) tutunmalarının da işlevsel bir aracı hâline gelmektedir. Çünkü göçle oluşan şehirleşme, başlı başına travmatik sosyal bir dönüşüm (Erder, s. 233) anlamı kazanmaktadır. Özellikle modern karmaşık şehirleşme süreçlerinde için içine çok boyutlu faktörler, bileşenler ve paydaşlar katılmaktadır.

Türk toplum yapısında da göç hareketlilikleri ve şehirleşme süreçleri tarihsel süreçte pek çok kez farklı düzeylerde de olsa yaşanmıştır. Her dönemin farklı gerekçeleriyle göç ve göçe bağlı sosyal komplikasyonları da var olmuştur. Değişik nedenlerle iç göç olmakta ve göç eden insanların da birbiriyle tanışıp bilişme, dayanışma ve yardımlaşma için hemşehri dernekleri kurmaktadır. Bu durum, hemşehrileri göçün olumsuz sonuç ve etkileri karşısında, daha güçlü hâle getirme amacındadırlar. Kütahya’dan göç ederek diğer illerde yaşamakta olanlara ya da il içinde bir başka yerleşim yerine göç ederek yerleşenlerce kurulan hemşehri dernekleri hakkında bilgi edinmek; etkinliklerini ve imkânlarını görmek; farklı ya da yeni çalışma alanlarını fark edebilmek amacıyla bu çalışmada yapılmıştır.

¹ Bu çalışma, 2013 yılında Kütahya Valiliği İl Sosyal Etüt ve Proje Müdürlüğü ile Dumlupınar Üniversitesi arasında ortaklaşa gerçekleştirilen bir araştırma projesinden türetilmiştir.

* Yrd.Doç.Dr. Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, fatih.ozbay@dpu.edu.tr

² Örnek bir çalışma için bkz: Aysen Şaturoğlu, Hayati Tüfekçioğlu, **İstanbul’da “Enformel” Yerleşim Bölgelerine Bir Örnek: Bayramtepe**, Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi – 8. Sayı, İstanbul 2004, s. 9-40.

Bu çalışma kapsamında Kütahya ilinden göç edenlerin kurdukları dernekler ile merkez ilçe ve diğer ilçelere göç edenlerin kurdukları dernekler ve Kütahya'ya göç etmiş kişilerin kurdukları Kütahya'da faaliyet gösteren dernekler bulunmaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve

Bu çalışmada geçen bazı kelime ve anahtar kavramlar üzerinde kısa birer açıklama yapmak yerinde olacaktır: Sivil toplum örgütü/kuruluşu (STK), dernek, hemşehri derneği, göç, iç göç, hemşehrilik, şehirleşme, şehirlileşme vb.

Genel olarak sivil toplum “devlet iradesiyle ortaya çıkmayan, kültürel planda toplum üyeleri tarafından demokratik esaslara uygun olarak tezahür eden, toplumun örgütlenmesiyle sosyal hayatı yönlendirici bir etkinliğe sahip olan, haklarını müdafaa eden, medenî bir ortamda müspet değişikliklerden yana tavır koyan ve bunun için mücadele eden, devlet denetimi ve baskısının belirleyici olmadığı topluma” denmektedir(Seyyar, 2007, s. 832). Bir başka tanıma göre ise “sivil toplum, hiçbir üst kimliğe ve gerçekliğe başvurmaksızın, kendi gelişimini yönlendirebilen ve anlamlandırabilen, bunun için gerekli dinamikleri barındıran, devletten özerk, sürekli bir gelişme içerisinde bulunan bireyler ile örgütlenmeler topluluğudur”(Yıldırım, 2003, s. 228). Modern toplumların örgütlü toplumlar olduğu düşünülürse; sosyal örgütlenmelerin gücü, demokrasinin de gücünü yansıtan birer göstergelerdir. Bu bağlamda artık modern zamanlarda sivil inisiyatifler ve girişimcilik bireylerin sosyal yaşamda etkinliğinin önemli bir göstergesi konumundadır.

Sivil toplum örgütleri/kuruluşları ise, “devlet, hükümet ve bürokrasinin oluşturduğu yapılardan bağımsız olarak, sosyal tabana dayalı ortak-birlikte girişim ve inisiyatif oluşturup kullanabilen örgütlenmeler”dir(Seyyar, 2007, s. 831). İngilizce karşılığında - *nongovernmental organization*- (kısaca NGO), hükümet dışı organizasyonlar anlamında kullanılmaktadır. Sendikalar, dernekler, kitle örgütleri, kadın dernekleri vb. birer sivil toplum kuruluşlarıdır. Modern demokratik toplumlarda sivil toplum kuruluşları faaliyet alanlarında güçlü ve etkin roller üstlenirler. Kamu gücünün dışında demokratik sivil bir güç olarak vardırırlar.

Bunun yanında kimi zaman cemiyet ile dernek eş anlamlı kullanılabilir. Buradan hareketle cemiyet ya da derneğe, belirli bir ortak amacı gerçekleştirmek için kurulmuş, idarî yapısı ve görevleri de bulunan örgütlü bir sosyal birim olarak bakılmaktadır. Dernek nedir? sorusunun cevabı, 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nda madde 2'de şöyle verilmiştir: “Kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi toplulukları”(Dernekler Kanunu, 2004)

Hemşehri dernekleri, üyelerine en azından aidiyet duygusunu yaşatması gibi gerekçelerle kurulan sivil toplum kuruluşları olarak karşımıza çıkmaktadır. Hemşehrilik, eski hâl ile yeni hâl arasında bir geçiş alanını da ifade etmektedir; göç eden kişi eski hâlinin izlerini ve psikolojisini taşımamanın yanında yeni hâl içinde tutunmanın, yer edinmenin heyecanını da yaşamaktadır. Bu geçiş alanı, geçicidir. Zamanla, yeni yer ve koşullarına uyum sağlayanlar, bu geçiş alanını bitirenler olurken yeterli başarıyı elde edemeyenler, hâlâ o alanın imkânlarına yapışmış durumdadırlar. Başarılıların hemşehrilik ilişkilerine verdiği değer, yeni gelişen bireysel ve kurumsal ilişkilerin gölgesinde kalır ve nihayet son bulabilir.

“Göç tanımları incelendiği zaman iki ana grup görülür. Birincisi göçü coğrafi/fiziksel bir hareketlilik olarak görürken, ikincisi buna ilave olarak toplumsal sonuçları olan bir hareketlilik olarak kabul eder.” (Bal, 2011, s. 92) Göç, kısaca çeşitli sebeplerle bir yerleşim yerinden yahut (ilçe, il ve ülke gibi) sınırları belirli bir siyasî birimden bir başka birime gitmektir. Göçler; birey, aile veya gruplar halinde gerçekleşebilir; sosyal, siyasî, ekonomik gibi çok çeşitli sebepleri vardır. Gönüllü, zorunlu, kontrollü gibi biçimlerde yapılabilen göçlerin, ülke içinde olanlarına diğer bir ifadeyle ve çoğunlukla kırdan şehre göçlere iç göç, başka ülkelere olanlarına yani yurtdışı göçlere dış göç denir. Özellikle de iç göç bağlamında kırdan şehirlere göçler olarak literatürde kullanılmaktadır.³

Şehirlileşme ise, “kentli insan davranışlarının bireyde, ailede ve diğer sosyal gruplarda gelişmesi süreçlerini anlatan bir olgudur. Bu olgu ekonomik, sosyal, siyasal, psikolojik, inançsal ve estetik olmak üzere en az altı boyutta gözlenebilir.” (Bal, 2011, s. 75)

Göç ve şehirleşme olgularıyla doğrudan bağlantılı olan “hemşehri dernekleri” de bu geçici alanın kuruluşlarıdır. Çalışma ve etkinlik içeriklerini geliştirip zenginleştiren hemşehri dernekleri ömürlerini uzatabilirler; bunu yapamayanlar, git gide daha az ilgi görecektir ve üye sayıları da azalacak olmaları nedeniyle zamanla var olma gerekçelerini yitirip ortadan kalkacaklardır.

3. Göç ve Şehirleşme

Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan geniş çaplı göç hareketlilikleri, Cumhuriyet döneminde farklı gerekçe ve ölçülerde de olsa sürmüş, şehirleri ve şehirleşme süreçlerini her anlamda etkilemiştir. “Cumhuriyetin ilk dönemindeki merkezî planlama faaliyetleri aracılığıyla şehirlere modern bir yapı ve karakter kazandırma isteği, döneme egemen olan modernist, milliyetçi kanaat ve yaklaşımın etkileri altında şekillendi. Bu milliyetçi söylemin oluşumu ve birey-yurttaşlardan oluşan bir ulus tahayyülü Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren yavaş yavaş ortaya çıkan bir temayüldü” (Arlı, 2005, s. 291-292). Buradan hareketle şehirlerin modernleşmenin bir aracı olarak görüldüğünü söyleyebiliriz. Böylelikle şehirleşmeyle hem şehirlere modern bir görünüm kazandırmak hem de kırsal nüfus oranlarını düşürmek istenmiştir.

Cumhuriyet döneminde özellikle 1948 sonrasında kitlesel olarak kırdan şehirlere göç hareketleri ortaya çıkmıştır. 1948 yılında ABD'den alınan “Marshall Yardımı”, traktörün yaygınlaşması ile kırsal alanların büyük dönüşümlerinin bir parçası

³ Ayrıntılı çalışmalar için bkz: II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: **Toplum ve Göç**, Sosyoloji Derneği Yayın no: 5, Ankara.

olmuştur(Güven, 1998). Örneğin ülkemizde “1939’da 3200 traktör varken 1959’da bu rakam 44.000’e ulaşmıştır.”(İnalcık, 1989) Söz konusu bu süreç kırsal alanlarda işgücü ihtiyacı fazlalığı ya da nüfus fazlası olarak tezahür etmiş ve insanlar öncelikle iktisadi faktörler nedeniyle şehirlere göç etmeye başlamışlardır. Yine Halil İnalcık’ın tespitine göre “1950’ye kadar Türkiye ekonomisi ve sosyal yapısı Osmanlı dönemindeki asırlık geleneksel esas karakterini korumakta idi” (İnalcık, 1989). Ancak 1950’li yıllar sonrasında tarım sektöründe başlayan dönüşüm pratiği, kırdan şehirlere göç ve şehirleşmeye tekabül etmiştir.

Aslında söz konusu şehirleşme arzusu yeni bir durum da değildir. Bu şehirleşme süreçlerinin altında yatan faktörler çeşitlilik arz eder. Ama öncelikle şehirleşme bir devlet politikasıdır. İnalcık’ın az önce de belirttiğimiz ifadesinden de anlaşıldığı gibi(İnalcık, 1989) Türkiye ekonomisi yanında sosyal yapısı da geleneksel karakterini Cumhuriyet dönemine de aktarmıştır. Kısacası yeni Cumhuriyetin toplum yapısı büyük oranda kırsal nüfusa dayanmaktaydı. Bu durum birkaç sebepten dolayı değiştirilmek istenmiştir. Öncelikle şehirleşmenin ya da şehirlileşmenin modernleşmeyle olan yakın ilişkisi ayrıca kırsal alanlarda yaşanan yoksulluk ve yoksullukların diğer yönüyle de kırsal zenginliklerin şehirlere taşınmasının ülke ekonomisine katkılar sağlayacağı öngörülmüştür. Bu öngörü, kırsal modernizasyonun başlaması ve Demokrat Partinin *her mahalleye bir milyoner* sloganıyla desteklenen politikalarıyla da yakından ilişkilidir. “DP’nin 14 Mayıs 1950 tarihinde iktidara gelmesiyle birlikte uygulanmaya başlanan iktisadi liberalizm “*her mahalleye bir milyoner*” sloganıyla siyasi ve popüler kültürümüze mal oldu. Kentlerin gelişmelerini ve bireylerin refaha kavuşmalarını öngören bu siyasetin bir sonucu olarak 1950’li yıllardan itibaren İstanbul’un çehresi de değişmeye başladı.”(Bali, 1999, s. 123)

Bunun yanında ülkemizin özellikle 31 Ekim 1961’de yapılan anlaşma gereği başlayan Almanya işçi göçleriyle sembolleşen dış göçler de geniş kitleleri etkilemiştir.⁴ Genel olarak göç kavramı, ülkemizde 1950’li yıllardan bu yana Türk toplumsal yapısı üzerinde en belirleyici sosyal bir olgu ve neredeyse son 50 yılın en hâkim paradigması olmuştur.

Söz konusu göç ve şehirleşme süreçlerinin önemli bir parçası ve tamamlayıcı ögesi hemşehrilik olgusudur. Ülkemizde kısaca ifade ettiğimiz göç ve şehirleşme süreçleriyle nüfus kitleleri öncelikle büyük şehirlerde yoğunlaşmışlardır. Memleketinden iş bulma ve dolayısıyla daha müreffeh bir yaşam kurma gerekçeleriyle ikincil ilişkilerin hâkim olduğu yeni bir yaşam şeklini gerektiren şehirlerde oluşan göçmenliğin dezavantajlarının azaltılması ya da öncelikle enformel birincil ilişkilerle korunma ve şehirde varlığın idame ettirilmesi amaçlarıyla hemşehrilik ilişkisi ağları devreye girmiştir. Bu süreç bir süre sonra kendi kendini besleyen bir döngü şeklinde şehre yeni gelenlere *tampon bir mekanizma*⁵ olarak işlevler sağlayan bir olgu olmuştur.

4. Hemşehrilik Olgusu ve İşlevleri

Hemşehri, aynı şehirden olmayı ifade eden bir kavramdır. Göçün olduğu yerde “*hemşehrilik ya da hemşerilik*”⁶ yani “*aynı şehirlili, aynı memleketli olmak*” kavramı vardır ve bir başka şehirde (veya yerleşim biriminde) iken kendisine ihtiyaç duyulan, önemsenen ve dile getirilen bir kavramdır. “Hemşehrilik, aynı coğrafi alana ait olma temelinde kurulan toplumsal bir ilişkiyi tanımlar. Böylesi bir toplumsal ilişki, gerçek veya kurgusal olabilir. Gerçek olduğunda hemşehrilik, aynı köy, kasaba, şehir, il veya bölgede köklenmiş, buraları yurt/memleket edinmiş insanları tanımlar” (Kurtoğlu, 2003: 146-52).

Hemşehrilik, öncelikle göçle birlikte varlığı gün yüzüne çıkan, etkinliği artan sosyal bir olgudur ve modern şehirleşme süreçlerinde inkâr edilemeyecek *tampon işlevler* görmüştür ve görmeye de devam etmektedir(Bal, 1997; Özdemir, 2013).

Hemşehrilik, iki veya daha fazla insan arasında bir ortak nokta, bir esaslı benzerlik yakalama hâline işaret eder. Hemşehrilik, “*gurbet eller*”de insanın yalnızlığını alır; yardımlaşma ve dayanışmaya imkânlar verir; kendini ve kültürünü korumaya, tanıtmaya ve varlığını sürdürme imkânları vermektedir. Ayrıca ortak kültürü ve kaynakları paylaşma imkânları sunmaktadır. Yani hemşehrilik, dayanışma ile yola çıkarak, birlikte yarar sağlama alanlarına erişebilir. Sosyolojik olarak nitelenecek gerekirse esasen hemşehrilik “biz duygusunun” oluşumuna ve sağlamlaştırılmasına katkı sağlayan bir kavramdır. “Akraba ve hemşehrilerin kendi aralarında yardımlaşmaları sayesinde ortaya çıkan bu enformel dayanışma ağları kentsel alanda göç öncesi ilişkilerin sürdürülebilmesini mümkün kılmıştır.” (Bayraktar, 2003, s. 107) Öyle veya böyle bir altüst oluş anlamına gelen göçün kimi olumsuzluklarını ortadan kaldırmada hemşehrilik, sosyolojik bir ifadeyle tampon bir mekanizma oluşturmakta, şehrin dışlama mekanizmalarına direnci sağlayan bir unsur kimliği yüklenmektedir.

Söz konusu hemşehrilik olumlu yanlarına rağmen bir de sosyal bütünleşmenin sağlanmasında olumsuz nitelenebilecek kimi etkileri de mevcut olduğu belirtilmiştir. “Hemşehrilik ilişkileri ve örgütlerinin (dernek veya vakıf) modern toplumun genel organizasyonu içinde oynadığı role kimi olumsuzluklar atfetmek söz konusu olmakla birlikte, bunların işleyişini doğrudan kollamacılıkla ilişkilendirmek en yaygın yaklaşım değildir. Daha olağan olan, hemşehrilik kentsel kimlikler ve kentsel cemaatler ve dayanışma bağlamlarında ele almaktır.”(Kurtoğlu, 2012)

Çoğunlukla kendi hemşehrileriyle iletişime geçen yeni şehirliler, kendilerini böylelikle bir sınır içerisine de dâhil etmiş de

⁴ Yurtdışı işçi göçü geniş çaplı olarak, Almanya’yla Türkiye arasında 31 Ekim 1961 yılında Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Almanya Federal Cumhuriyeti Hükümeti arasında imzalanana anlaşmayla başlamıştır. Daha sonra diğer Avrupa ülkeleriyle de benzeri anlaşmalar imzalanmıştır.

⁵ Sosyoloji literatüründe tampon kurum, Mübeccel B. Kıray’ın 1964 yılında Ereğli çalışmasında kullandığı veya tanımladığı önemli bir sosyolojik kavramdır. Mübeccel B. Kıray “Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası” Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2000.

⁶ Bu araştırma da aynı şehirliler olmak anlamında kullanılan *hemşehrilik* kavramı, Türkçe dil kurallarına göre bir harfin düşürülmesiyle *hemşeri* olarak da kullanılmaktadır.

olmaktadırlar Çünkü aidiyet ya da mensubiyet aynı zamanda başka bir yere ait olmamak anlamı da taşır. Bu bağlamda bazen hemşehrilik *kollamacılık* olarak adlandırılan bir ayrıştırıcı unsur da olabilmektedir. “Biz ve diğerleri” ya da “biz ve onlar” bir ayrışmayı da vurgulamaktadır. Bir yanıyla da hemşehrilik, bir “*aidiyet duygusu*” paylaşmaktır çünkü. Bir yere ait olma hissi, bireylerin özellikle büyük şehirlere tutunabilmelerinde daha da büyük ve önemli işlevler yüklenmektedir. Sosyal bir ilişki ağı olarak nitelendirdiğimiz hemşehrilik olgusunun öncelikle dayanışma işlevleri ön plana çıkmaktadır. Herşeye rağmen hemşehrinin korunması veya kollanması başka bir boyuttur.

“Dolayısıyla kentlere gelip burada bir şekilde tutunmayı başarmış bireyler bile, kente tam olarak eklenmeden, kendilerine özgü ve zaman zaman kentin merkezindeki yerleşik kültürle gerilimler yaşayan, yeni bir kent kültürünün oluşmasına sebep olmuşlardır.” (Bayraktar, 2003, s. 107)

5. Araştırma Deseni

5.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı şehirleşme süreçlerinde göç olgusuyla birlikte ortaya çıkan sosyal bir ilişki ağı olarak tanımladığımız hemşehri örgütlenmelerinin Kütahya örneğinde incelenmesidir. Hemşehrilik olgusu özellikle göçün yoğun yaşandığı büyük şehirlerde çok daha büyük anlamlar taşımaktadır. Kütahya ölçeğinde ki şehirler de ise sivil toplum imkânları dernekleşme düzeyinde dayanışma ağları, işlevleri ve etkinlik alanları daha zayıf düzeylerde kalmaktadır. Bu çalışmada tüm bu varsayımların sorgulanması amaçlanmaktadır.

5.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada prensip olarak nicel bir araştırma yürütülmüş ve uygulama kısmında dernek yönetimlerince anket tekniği ile veri sağlanabileceği öngörülmüştür. Kapalı ve açık uçlu sorular anket kâğıdında kullanılmıştır. Kimi sorularda anketi cevaplayanların yorumlarını yansıtabilmeleri amacıyla, açık uçlu ve birden fazla cevap verebilmeleri sağlanmıştır. Örneklem olarak anketi uygulamak için 58 hemşehri derneği ile görüşülmüş ya da ulaşılmaya çalışılmış ancak 45 tanesinden olumlu cevap alınıp anket uygulanmıştır. % 77,5 oranında bir gerçekleştirme olmuştur. Ulaşılamama sebepleri olarak, bazılarının kapanmış olduğu, bazılarının fesholunmak üzere olduğu ve bazılarının da yöneticilerinin ilgisizliği, en öne çıkan nedenler olduğu görülmüştür.

6. Araştırmanın Bulguları ve Analizi

6.1. Ankete Katılan Dernekler Hakkında

Ankete katılan 45 derneğin buldukları yere göre dağılımı ve sayıları şu şekildedir:

- Kütahya Merkez İlçede 20 adet hemşehri derneği
- Kütahya Simav’da 5 adet hemşehri derneği
- Kütahya Tavşanlı’da 1 adet hemşehri derneği
- Kütahya Aslanapa’da 1 adet hemşehri derneği
- Kütahya Dumlupınar’da 1 adet hemşehri derneği
- Manisa Soma’da 1 adet hemşehri derneği
- Manisa Merkez İlçede 1 adet hemşehri derneği
- Ankara’da 1 adet hemşehri derneği
- Antalya Muratpaşa’da 1 adet hemşehri derneği
- Bursa İnegöl’de 1 adet hemşehri derneği
- İzmir Çiğli’de 1 adet hemşehri derneği
- İzmir Kemalpaşa’da 1 adet hemşehri derneği
- İzmir Buca’da 2 adet hemşehri derneği
- İzmir Bayraklı’da 1 adet hemşehri derneği
- İzmir Menemen’de 1 adet hemşehri derneği
- İzmir Karşıyaka’da 2 adet hemşehri derneği
- İstanbul Fatih’te 1 adet hemşehri derneği
- İstanbul Kadıköy’de 3 adet hemşehri derneği

Bu rakamlardan hareketle, göç veren bir il olan Kütahya’nın en çok İzmir çevresine göç verdiği söylenebilir. Özellikle de Kütahya ili içinde Simav ilçesinin daha çok göç hareketliliğine uğradığı belirtilebilir. Bu rakamlar, göç eden Kütahyalıların, örgütlenmelerde yavaş davrandığı hakkında bir fikir verdiği söylenebilir.

Derneğin bulunduğu en yakın çevrede dernekle ilgili en az aile sayısı yirmi (20); en çok aile sayısı dört bin (4.000) sonucu alınmış olup en az kişi sayısı yirmi (20); en çok kişi sayısı on sekiz bin (18.000)’dir. Bu sayıların, dernek tarafından ulaşılan hemşehri miktarı ile doğrudan ilgili olabileceği açık bir durumdur. Diğer yandan bu miktarlar, derneğin etkililik göstergesi olarak da benimsenebilir. Bir diğer açıdan da, eğer sayı yüksek ise, (derneğin kuruluş tarihi ve hemşehrilerin o yere göç etmeleri de hesaba katılarak) bu dernek çevresinde kümelenmiş hemşehrilerin, buldukları yeni çevreye henüz intibak edemedikleri de düşünülebilir; göç veren çevrenin de sosyo-ekonomik olarak oldukça dezavantajlı olmasının da bir işareti olmalıdır.

Söz konusu 45 Dernek'ten 16 tanesinin başka STK'lar ile işbirliği yaparak etkinlikler yaptığı; 13 tanesinin, işbirliği yaptığı STK'ları ankette belirttiği görülmüştür.

Bu 45 derneğin "yönetim kurulu üye sayıları"na bakıldığında, 18 derneğin (% 40) beş (5); 11 derneğin (% 24,4) yedi (7); 5 derneğin (% 11,1) dokuz (9) üyeli bir yönetim kuruluna sahip olduğu görülmektedir. Bu üçü, yani 5, 7 ve 9 üyeli yönetim kurulu tercihleri toplamı 34 etmekte ve % 75,5 orana ulaşmaktadır. Ayrıca bu derneklerin kuruluş tarihlerine bakıldığında, en genç derneğin 14.01.2013 tarihinde kurulan Kütahya Şaphaneliler Derneği olduğu; en yaşlı derneğin de 1951 yılında kurulan Kütahya İlinde Yetişenler Derneği olduğu görülmüştür.

Ülkemizde "hemşehri dernekleşmesi"nin göç hızına erişemediğini dile getirmek çok da yanlış olmayacaktır.

6.1.1. Meslek/İş Kolu Yoğunlaşması

Anketi cevaplayan derneklerin üyelerinin iş kolu ve meslek dağılımlarında bir homojenlik genel olarak yoktur. Söz konusu dernek üyelerinin çoğunluk itibarıyla ücretli olarak çalıştıklarını belirtmek doğrudur. Ancak aşağıdaki derneklerde *meslek/iş kolu yoğunlaşması* gözlenmiştir:

- Kütahya Rumeli Türkleri Kültür Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği üyelerinin esnaf olarak daha çok pastane ve lokanta gibi sektörlerde çalıştığı sonucu alınmıştır.
- Kütahya Avdan Soğukçeşme Köylüleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği ile Manisa ili Soma ilçesinde bulunan Kütahyalılar Kültür ve Dayanışma Derneği üyelerinin yoğunlukla işçi oldukları sonucu alınmıştır.
- Kütahya Niğdeliler Kalkınma ve Dayanışma Derneği üyelerinin çoğunlukla hurdacılık alanında buldukları sonucu alınmıştır.
- Kütahya Dumlupınar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği üyelerinin genellikle emekli oldukları sonucu alınmıştır.
- Kütahya İlinde Yetişenler Derneği Ankara (Kızılay) Şubesi üyelerinin de çoğunlukla memur olduğu sonucu alınmıştır.

6.1.2. İşbirliği Yapıldığı Belirtilen Etkinlikler

- Düzenlenen gece programlarında Kütahya kıyafetlerini tanıtım amaçlı defileler yapmak.
- Kütahya'da etkinlik yapıp bunu bir dergide haberleştirmek.
- Kütahya'da yapılan Yoncalı Yörük Türkmen Şenliği ile Haymeanayı Anma ve Göç Şenliği'ne katılmak.
- Kitaplardan bilgi paylaşmak.
- Yoncalı Yörük Türkmen Şenliği, köyelerine ve bir başka köye ait festivale katılmak.
- Kermes yapmak; konferans ve seminer gibi faaliyetlere katkı sağlamak.
- Kütahya tarihi ve kültürü hakkında söyleşi yapmak.
- Kütahya Kan Bağış Merkezi Müdürlüğüyle ortaklaşa kan bağışı kampanyası düzenlenmek.
- Yöresel "Bezme" gözleme şenliği yapmak.
- Kütahya Belediyesi Kestaş El Sanatları, Kütahya Esnaf ve Sanatkarları Odası (Yöresel Kıyafetler), Gediz Belediyesi Mehteran Takımı, Sanat Dernekleri, Kütahya Halk Eğitim Müdürlüğü, Simav Belediyesi Kaplıca ve Seracıları ile ve Kütahya Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile kendi alanlarında bazı çalışmalar ve etkinlikler yapılmıştır.
- Kültür- Sanat sergileri ve futbol konularında çalışmalar yapmak.
- Antalya Ziraat Mühendisleri Odası T.H.M. Korosu ile Hisarlı Ahmet ve Kütahya Türkmenleri adı altında konser vermek.
- İzmir Kemalpaşa'da Çini atölyesi kurmak.
- Yöresel Halk Oyunları kursu açmak.

6.2. Derneklerin Gelir Kaynakları

Söz konusu 45 Derneğin üyelerinin çoğunluğunun orta gelir grubu insanlarımızın yaşadığı mahallelerde; az bir kısmının üst gelir grubu insanlarımızın yaşadığı, yine az bir kısmının da alt gelir grubu insanlarımızın yaşadığı mahallelerde yaşadığı belirtilebilir.

Bu anket sorusunda araştırma kapsamında ankete katılan 45 derneğin gelir kaynakları incelenmektedir. Bu gibi sorularda ankete katılan derneklere birden fazla seçenek tercih edilebilme imkânı sağlanmıştır. Böylelikle cevaplara göre seçeneklerden yeni gruplamalar yapılmıştır.

Tablo 1: Derneklerin Başlıca Gelir Kaynakları

	Frekans (f)	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Aidatlar	12	26,7	26,7
Bağışlar	2	4,4	4,4
Etkinlikler	1	2,2	2,2
Diğer gelirler	1	2,2	2,2
Aidatlar ve Bağışlar	18	40,0	40,0
Aidatlar ve Etkinlikler	3	6,7	6,7
Bağışlar ve Etkinlikler	1	2,2	2,2
Aidatlar, Bağışlar ve Etkinlikler	4	8,9	8,9
Aidatlar, Bağışlar ve Diğer gelirler	3	6,7	6,7
Toplam	45	100,0	100,0

Tablo incelendiğinde “Aidatlar” ve “Bağışlar” tercih seçeneklerinde gösterilen üyelerin ödediği aidatların ve yine üyelerin ve hemşehrilerin yaptığı bağışların en büyük gelir kaynakları olduğu görülmektedir. (yüzdeleri: 26,7+4,4+40,0 = 71,1 %) Bu durum doğal olmakla birlikte “Etkinlikler” seçeneğinde söz edilen gelirlerin azlığı, normal olan bu etkinliklerin bile çok az yapılabildiğinin göstergesi olmanın yanında, hemşehri derneklerinin olağan cazibesini bile kazanamadığını da anlatabilir. Bir başka deyişle, “Etkinlikler” seçeneğindeki gelirleri çok olan dernek, hem çok etkin ve tabii cazip hem de geliri bol bir dernek olacaktır.

Diğer yandan, “Etkinlikler” seçeneği gelirlerin azlığı, aynı zamanda, o dernek üyeleri ve çevrelerinde sosyo-ekonomik düzeyin de gelişmesi gereğine işaret eden bir durumu ele vermektedir.

6.3. Hemşehri Dernekleri Amaçları ve Gerçekleşme Oranları

Tablo 2: Hemşehri Derneklerinin Amaçlarına Göre Önem Sırası

	Frekansı (f)	Yüzde (%)
Kültürümüzün devamını sağlar	39/45	86,7
Birbirimize maddi konuda yardımımız olur	2/45	4,4
Bürokrasi ile işlerimiz olduğunda yardımı olur	1/45	2,2
Boş vakitlerimi geçirecek bir imkân olur	3/45	6,7

Anketi cevaplayan 45 dernekten 39 tanesinin, (% 86,7 gibi yüksek bir oranla), hemşehri dernekleri “Kültürümüzün devamını sağlar.” tercihini birinci önem sırasına yerleştirmesi, en azından var olan derneklerin çoğunluğunun ekonomi öncelikli bir bakışa sahip olmadığını; sahip olduğu kültürü çok benimsediğini göstermektedir.

Böyle olmakla birlikte, bir sonraki verilen cevaplar, bu derneklerin yöneticileri için, kültürlerinin devamını sağlama (% 91,1) yanında, “Birbirimize maddi konuda yardımımız olur” (% 48,9); “Bürokrasi ile işlerimiz olduğunda yardımı olur” (% 33,3) ve “Boş vakitlerimi geçirecek bir imkân olur” (% 44,4) tercihlerinin derneklerince gerçekleştirildiği kanaati taşıdıklarını göstermektedir. “Boş vakit” ile ilgili tercih emeklilerin yaklaşımını öne çıkarmaktadır.

Ancak % 22,2 oranla bunların hiçbirinin derneklerince gerçekleştirilemediği tercihi yapanlar da var. Anlaşıyor ki, “hemşehri dernekleri” anılan amaçların hepsi hakkında, üyelerini/hemşehrilerini memnun edecek çalışmalar yapılmalıdır.

Tablo 3: Hemşehri Derneğin Gerçekleştirebilen Amaçları

	Frekansı (f)	Yüzde (%)
Kültürümüzün devamını sağlar	41 / 45	91,1
Birbirimize maddi konuda yardımımız olur	22 / 45	48,9
Bürokrasi ile işlerimiz olduğunda yardımı olur	15 / 45	33,3
Bos vakitlerimi geçirecek bir imkân olur	20 / 45	44,4
Hiçbirini	10 / 45	22,2
f1(Haymeanayı Anma Şenlikleri)	1 / 45	2,2
f2(Dayanışma)	2 / 45	4,4
f3(Yükseköğretim öğrencilerine burs verir.)	1 / 45	2,2
f4(Hemşehrilik bağlarını kuvvetlendirir.)	2 / 45	4,4
f5(Yeni tanışmalar ve kaynaşmalar olur.)	1 / 45	2,2
f6(Sosyal kültürel gezi ve piknikler)	1 / 45	2,2

Söz konusu 45 Derneğin “Tüzüğünüzde belirtilen kuruluş amaçlarından en önemli üç tanesini yazınız” sorusuna verilen cevaplar şöyle sıralanmıştır:

- Amaç olarak “yardımlaşma ve dayanışma”yı 40 dernek belirtmiştir. % 88,9

- Amaç olarak “eğitim, burs, sosyal ve kültürel faaliyetler” yapmayı 31 dernek belirtmiştir. %68,9
- Amaç olarak “gelenek görenek araştırması yapma”yı 25 dernek belirtmiştir. % 55,6
- Amaç olarak “köyün kalkınmasını sağlamak ve/veya destek olma”yı 3 dernek belirtmiştir. % 6,7
- Amaç olarak herhangi bir belirtmede bulunmayan 2 dernek olmuştur. % 4,4

Görüldüğü üzere bu 45 derneğin amaçları, ilk üç maddede yoğunlaşmaktadır.

Bu amaçları birlikte belirtme durumuna bakıldığında şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- Amaç olarak sadece “yardımlaşma ve dayanışma”yı 8 dernek belirtmiştir. % 17,8
- Amaç olarak sadece “eğitim, burs, sosyal ve kültürel faaliyetler” yapmayı 1 dernek belirtmiştir. %2,2
- Amaç olarak “yardımlaşma ve dayanışma” ve “eğitim, burs, sosyal ve kültürel faaliyetler”i birlikte, 6 dernek belirtmiştir. % 13,3
- Amaç olarak “yardımlaşma ve dayanışma” ve “gelenek görenek araştırması yapma”yı birlikte, 8 dernek belirtmiştir. % 17,8
- Amaç olarak “eğitim, burs, sosyal ve kültürel faaliyetler” ve “gelenek görenek araştırması yapma”yı birlikte, 4 dernek belirtmiştir. % 8,9
- Amaç olarak “yardımlaşma ve dayanışma” ile “eğitim, burs, sosyal ve kültürel faaliyetler” ve “köyün kalkınmasını sağlamak ve/veya destek olma”yı birlikte, 3 dernek belirtmiştir. % 6,7
- Amaç olarak “yardımlaşma ve dayanışma” ile “eğitim, burs, sosyal ve kültürel faaliyetler” ve “gelenek görenek araştırması yapma”yı birlikte, 13 dernek belirtmiştir. % 28,9
- Amaç olarak herhangi bir açıklamada bulunmayan 2 dernek olmuştur. % 4,4

6.4. Hemşehri Derneklerinin Sosyal Anlamda Etkinlikleri

Tablo 4: Yerleşim Birimindeki Hemşehrilerin Nişan, Sünnet, Düğün, Hastalık, Cenaze vb. Törenlerinden Haberdar Olma Sıklığı

	Frekans (f)	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Hepsinden	22	48,9	48,9
Çoğundan	13	28,9	28,9
Bir kısmından	7	15,6	15,6
Çok azından	1	2,2	2,
Hiçbirinden	2	4,4	4,4
Toplam	45	100,0	100,0

Hemşehri derneklerinin, kendi etki alanlarındaki hemşehrilerin nişan, sünnet, düğün, hastalık, cenaze vb. olaylarından haberdar olabilmelerine dair soruya verilen cevaplardan “Hepsinden” (% 48,9) ve “Çoğundan” (% 28,9) tercihlerinin toplamı % 77,8 oranına ulaşıyor. Şu hâlde dernekler, hemşehrilerin törenlerinden ya da özel günlerinden yeterince haberdar denilebilir.

Tablo 5: Hemşehrilerin Aynı Mahallede Oturmasının Faydaları

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kültürümüzü koruruz	38 / 45	84,4
Çocuklarımız başıboş kalmaz	19 / 45	42,2
Ailemiz yalnız kalmaz	27 / 45	60,0
Birbirimize maddi konuda yardımımız olur	26 / 45	57,8
Bir sıkıntımızı gideririz	35 / 45	77,8
Önemli bir faydası olmaz	2 / 45	4,4
Diğer	- / 45	0,0

Hemşehrilerin aynı mahallede oturmalarının faydaları konusunda 45 dernekten 38'i (% 84,4), “Kültürümüzü koruruz”; 35'i (% 77,8), “Bir sıkıntımız olsa hemen hemşerimizi bulabiliriz”; 27'si (%60), “Ailemiz yalnız kalmaz”; 26'sı (% 57,8), “Birbirimize maddi konuda yardımımız olur”; 19'u (% 42,2), “Çocuklarımız başıboş kalmaz” tercihlerini yapmışlar. Buna göre hemşehri derneklerinde kültürel ve sosyal kaygıların, ekonomik kaygılardan daha öne çıktığı dile getirilebilir.

Kütahya merkez ilçede yaşayan diğer ilçe ve köylerden gelenlerin aynı mahallelerde oturmayı, ilişkilerini öncelikle ve daha devamlı bir biçimde hemşehrileriyle kurmaları sosyal kaygıların, ekonomik kaygılardan daha önde olduğunun bir yalın göstergesi sayılabilir.

6.5. Derneklerin Yardımlaşma Fonksiyonları

Tablo 6: Derneğe Başvuranlara Yardımcı Olma Konusunda Derneğe Üyelik Şartı

	Frekans (f)	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Üye olma şartını gözetiriz	9	20,0	20,0
Hemşehri olmak yeterlidir	36	80,0	80,0
Toplam	45	100,0	100,0

Derneğe yardım için başvuranların hemşehri olması, yardım edilmek için % 80 oranla yeterli görülmektedir. Dernek üyeliği bunun dörtte biri (% 20) kadar bir tercih almıştır. İkisi birlikte düşünüldüğünde, hemşehri derneklerinin yardım konusunda olumlu biçimde ve çok iyi bir algılama düzeyinde oldukları belirtilebilir.

Tablo 7: Derneğe Üye Olan/Olmayan Hemşehrilere Ev Bulmada Yardım Etme

	Frekans (f)	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Evet, her başvurana	26	57,8	59,1
Üyemiz olanlara	1	2,2	2,3
Bazen yardımcı olabiliyoruz	9	20,0	20,5
Yardımcı olmuyoruz	8	17,8	18,2
Cevap vermeyen	1	2,2	100,0
Toplam	45	100,0	

Ev bulma konusunda, % 59,1 oranında “her başvurana” yardımcı olma tercihi öne çıkmaktadır. Bu yardımın her zaman yapılamadığını ifade eden % 20,5 ile tercih seçeneklerinde olmamakla birlikte derneklerin kendilerinin yazarak belirttikleri “yardımcı olmuyoruz”un % 18,2 oranı dikkat çekicidir.

“Ev bulma”nın bir referans olmayı aşan, “kıracı için sosyo-ekonomik kefil olma” gibi bir sorumluluk yüklemesinin yanında komşuluk ilişkilerindeki beklenmedik olumsuz gelişmelere açıklık ihtimalleri bu oranları yükselttiği düşünülebilir. Bir başka deyişle, aynı bir derneğe üye olma ve hemşehri olma gibi ilişki ağları, herkes için aynı bir ağırlığı taşımaya elverişli görünmemektedir.

Tablo 8: Derneğin Üye Olan/Olmayan Hemşehrilere İş Bulmada Yardım Etme Durumu

	Frekans (f)	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Evet, her başvurana	18	40,0	40,9
Üyemiz olanlara	1	2,2	2,3
Bazen yardımcı olabiliyoruz	15	33,3	34,1
Yardımcı olmuyoruz	10	22,2	22,7
Cevap vermeyen	1	2,2	100,0
Toplam	45	100,0	

İş bulmada yardımcı olmadıkça “her başvurana” tercihi % 40,9 dur. Bu iç göçün olumsuz etkilerini azaltma bakımından olumlu karşılanması gereken bir orandır. Ancak, ayağı yere basan ve % 34,1 oranla tercih edilmiş olan “Bazen yardımcı olabiliyoruz” yanında derneklerin kendilerinin yazarak belirttikleri “yardımcı olmuyoruz”un % 22,7 oranı dikkat çekicidir.

Bu durum, bir yandan iş bulmanın, ülkemizde hâlen zor olduğunu anlatırken, göç etmek durumunda kalanların büyük bir çoğunluğunun “vasıfsız” işgücü olmasına da işaret edebilir.

Tablo 5: Derneğin Üye Olan/Olmayan Hemşehrilere Kredi veya Borç Vererek Parasal Yardımda/Destekte Bulunma Durumu

	Frekans (f)	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Evet, her başvurana	2	4,4	4,8
Üyemiz olanlara	2	4,4	4,8
Bazen yardımcı olabiliyoruz	7	15,6	16,7
Yardımcı olmuyoruz	31	68,9	73,8
Cevap vermeyen	3	6,7	
Toplam	45	100,0	

Tablodan anlaşılmaktadır ki, derneklerin kredi ya da borç verme konusunda ciddiye alınması mümkün olumlu bir alt yapıları yoktur. % 16,7 oranla tercih alan “Bazen yardımcı olabiliyoruz” seçeneği -büyük ihtimalle- dernek yöneticileri ve onların iyice tanıdıkları üye/hemşehri arasında yaşanan bir gerçekliktir. Derneklerin kendilerinin ifade ettikleri “yardımcı olmuyoruz”un % 73,8 oranı dikkat çekicidir ve derneklerin kredi ya da borç verme konusunda gerçekten hizmet veremediklerini açık bir biçimde

anlatmaktadır. Şu ihtimali de göz ardı etmemek doğru olabilir: Günümüzde banka ve diğer finans kurumları, daha düşük bedeller ile insanların ihtiyaçlarını karşıladıkları için derneklerin, bu alanda enstrüman geliştirmesine gereksinim duyulmamıştır.

Tablo 7: Derneğin Üye Olan/Olmayan Hemşehrilerin Eğitim Öğretim Çağında Olan Çocuklarına Eğitim Yardımı

	Frekans (f)	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Okul kıyafeti ve giyecek yardımı yapılır	1	2,2	3,2
Kırtasiye ve kitap yardımı yapılır	3	6,7	9,7
(karşılıksız ve eğitim için) burs verilir	2	4,4	6,5
O anki ihtiyacını giderecek biçimde	25	55,6	80,6
Cevap vermeyen	14	31,1	
Toplam	45	100,0	

Tabloya bakarak, hemşehri derneklerinin -büyük ihtimalle ekonomik yetersizlik sebebiyle- eğitim yardımı yapamadıkları hemen görülmektedir. Ancak, % 80,6 gibi yüksek bir oranla “Başvuranlara o anki ihtiyacını giderecek biçimde yardım yapılır” tercihinin yapılması, konu hakkında bir duyarlılığın ve farkındalığın varlığını ifade etmektedir. Burada % 31,1’lik bir oranı oluşturan 14 hemşehri derneğin “Cevap vermeyen” konumunu seçmesi anlamlı bir durumdur. Ya derneğin hiç gündemine girmeyen bir konu olduğundan ya da derneğin gücünü aşan bir konu olduğundan cevapsız kalınmış olması muhtemeldir.

Tablo 8: Derneğin üye olan/olmayan hemşehrilerin eğitim öğretim çağında olan çocukları için yaptırıp işlettiğiniz yurt ve benzeri imkânlar

	Frekans (f)	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Hayır	42	93,3	100,0
Evet	-	-	100,0
Cevap vermeyen	3	6,7	
Toplam	45	100,0	

Anlaşılmaktadır ki, hemşehri dernekleri dayanışma işlevlerini daha kapsamlı ve yapısal bir işlev boyutuna taşıyamamaktadırlar.

Ancak Kütahya İlinde Yetişenler Derneği Genel Merkezi, Kütahya Merkez İlçe’de 30 kişi kapasiteli bir pansiyon ile İstanbul’da 55 kişi kapasiteli bir kız yurdu ve yine İstanbul’da 133 kişi kapasiteli bir erkek yurdunu işletmektedir. (Derneğin şubeleri tarafından cevaplanan anketlerde, -muhatap onlar olmadığı için yer almayan- bu bilgi, Genel Başkan Sn. Süleyman Çankaya’dan alınmıştır.) Eğitim konusunda, derneklere ait kız ve/veya erkek öğrenciler için yurtların bulunması, çok sevindirici bir hemşehri dayanışması olmanın yanında iç göçün olumsuz etkilerini azaltma yönlü bir olumlu katkı olması bakımından beklenen bir durumdur.

6.6. Diğer Hemşehri Dernekleri İle İlişkiler

Tablo 9: Yerleşim Biriminde Başka Hemşehri Derneği Mevcudiyeti

	Frekans (f)	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Evet	22	48,9	51,2
Hayır	21	46,7	48,8
Cevap vermeyen	2	4,4	
Toplam	45	100,0	

Tablo, “hemşehri dernekleri” kurulmuş olmakla birlikte henüz amaçlarını daha bir detaya indirebilen, (örneğin Kütahya Gediz Pınar Köyü Apartman Görevlileri Yardımlaşma, Dayanışma ve Kültür Derneği gibi) bir anlamda uzmanlık sergileyebilen farklı hemşehri derneklerinin kurulmamış olduğunu anlatmanın yanında, “hemşehri dernekleri” sayısının artması gereğini de ifade etmektedir.

Tablo 10: Yerleşim Biriminde Başka Hemşehri Derneği İle İlişki Sıklığı Durumu

	Frekans (f)	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Hiç ilişkimiz olmadı	11	24,4	34,4
Bazen	14	31,1	43,8
15 günde bir	4	8,9	12,5
Ayda bir	3	6,7	9,4
Cevap vermeyen	13	28,9	
Toplam	45	100,0	

Tablo, ülkemizdeki hemşehri derneklerinin, iç göç hızına uygun olarak çoğalmadığını anlatmanın yanında Kütahya İli'nden ve Kütahya İli içinde göç edenlerin kurdukları derneklerin de sayıca azlığına rağmen diğer hemşehri dernekleriyle ilişkilerin sıklık derecesi olarak “bazen” ile “15 günde bir” tercihleri toplamının (43,8+12,5) % 56,3 oranına ulaşması, dernek yönetimlerinin işbirliğine, derneklerarası yardımlaşma ve dayanışmaya açık olduklarını anlatmaktadır.

Ne var ki, 45 dernekten 13'ünün % 28,9 oranıyla “Cevap vermeyen” konumunu seçmesi de dikkat çekici düzeyde anlamlıdır. % 34,4 geçerli yüzdeye ulaşmış olan “Hiç ilişkimiz olmadı” seçeneğinin bu derneklerin adetlerinin, üye sayılarının, üyelerin meslek ve eğitim bakımından çeşitliliğinin artması yanında kendilerini geliştirmelerine paralel olarak azalacağı öngörülebilir. Ya da kendi hâlinde çevre derneklerden habersiz ilişkisizlik gibi olumsuz bir anlama da geldiği düşünülebilir.

Bu anlamda hemşehrilik olgusunun şehirlere entegrasyon süreçlerinde şehre tutunma ve varlığını sürdürebilme imkânları yanında şehirlilik bilincine erişme noktasında olumsuz birtakım işlevlerde görmektedir. “Kentlilik, kent topluluklarının tipik toplumsal yaşam kalıplarını anlatan bir terimdir.” (Marshall, 1999, s. 400) Örneğin bugün İstanbul'da *İstanbulluluk bilinci* (Arman, 2013) toplumda oluşturulmak istenmektedir. Ancak genel itibarıyla bireyler şehirlere göç ettikten sonra uzun yıllar geçirmelerine rağmen memleketlerinden taşıdıkları sosyo-kültürel dinamiklerini uzun yıllar korudukları, sonradan gelen nesillere de kısmen de aktardıkları görülmektedir. Bu durumda şehirlileşme ve şehirlilik bilinci oluşturulmasında yetersiz ya da etkisiz kaldığı düşünülebilir.

Tablo 11: Derneklerin Başka Var Olan (Başka İllerden Gelenlerin, Özellikle Kütahya'ya Komşu İllerden Gelenlerin Kurdukları) Hemşehri Dernekleri İlişkilerin Sıklığı

	Frekans (f)	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Hiç ilişkimiz olmadı	15	33,3	36,6
Bazen	20	44,4	48,8
15 günde bir	2	4,4	4,9
Ayda bir	4	8,9	9,8
Cevap vermeyen	4	8,9	
Toplam	45	100,0	

Bu tablo, konuya ilişkin önceki sorularda ortaya çıkan görünümü desteklemektedir. “Bazen” tercihinin % 48,8 ulaşmış olması, diğer hemşehri dernekleri ile ilişkilerin henüz kurumsal bir düzey kazanmadığını ifade ediyor olabilir. Ayrıca göç edenlerin buldukları yeni çevreye uyumuna bağlı olarak “hemşehri dernekleri”nin giderek sönmüneceği ve nihayet ortadan kalkacağı gerçeğine de işaret ediyor olabilir. Bir önceki tablo analizinde de belirtildiği gibi küreselleşen dünyada kısmen de olsa yerleşmeyi ön plânda tutan hemşehri dernekleri işlevlerini zamanla kaybetmeleri nedeniyle varlıklarını korumakta güçlük çekeceklerini düşünebiliriz. Ayrıca eğer şehirlilik bilinci oluşturulmak istenmekte ise çok daha yerleşmeyi ve sınırlı bir kitleye hitap eden hemşehri derneklerinin varlıklarını ve sınırlı işlevlerini sürdürebilmeleri zor olacaktır.

6.7. Dernek Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerine Katılım

Tablo 12: Derneğin Üyelerinin Derneğin Faaliyetlerine Katılım Sıklığı

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Tüm faaliyetlerine	32 / 45	71,1
Yılda bir-iki kez yapılan yemeklerine	11 / 45	24,4
Sadece Yıllık Kongrelerine	6 / 45	13,3
Hiçbir faaliyetine katılmıyorlar	2 / 45	4,4
Diğer (Çay Toplantıları, Piknik, Özel gece vb.)	8 / 45	17,8

Derneklerin “Tüm faaliyetlerine” katılım seçeneği % 71,1 (32 dernek) ile en yüksek oranda tercih edilmiştir. Bu durum hemşehri dernekleri için son derece olumlu bir hâl olduğu söylenebilir.

Tablo 13: Derneğin Son Bir Yılda Gerçekleşen Faaliyetleri

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Üyeleriyle ailecek katılımı olan kokteyl vb. etkinlik.	12	26,7
Üyesi olan ve olmayan hemşehrilerle piknik	23	51,1
Üyelere yönelik seminer veya herhangi bir konuda kurs	9	20,0
Dernekçe düzenlenen konferans	5	11,1
Dernekçe düzenlenen gezi	15	33,3
Sınavlara hazırlık kursu veya çalışmaları	2	4,4
Diğer etkinlikler	18	40,0
g1 (Çay Toplantıları, Şenlikler, Konserler vb.)	12	26,7
g2 (Anma Etkinlikleri)	1	2,2
g3 (İftar Yemeği, Piknik, Toplu Sünnet Kermes vb.)	4	8,9
g4 (Kan Bağışı, Sosyal Sorumluluk Kampanyaları)	1	2,2

Derneklerin 2012 yılı etkinliklerinden en çok ilgi göreni % 51,1 oranı (23 dernek) ile “Dernek üyesi olan ve olmayan hemşehrilerle piknik” seçeneği olmuştur. Bunu % 40 oranla (Çay Toplantıları, Şenlikler, Konserler vb.) “Dernekçe düzenlenen diğer etkinlikler” izlemektedir. % 33,3 oranla “Dernekçe düzenlenen gezi” üçüncü sırada yer tutmaktadır. Bundan sonra sırayla % 26,7 oranla “Dernek üyeleriyle ailecek katılımı olan kokteyl vb. Etkinlik”; % 20,0 oranla “Dernekte üyelere yönelik seminer veya herhangi bir konuda kurs” seçeneği gelmektedir.

Bütün bunlar derneklerin birlik-beraberlik içinde faaliyetlerini yapabildiklerini göstermektedir. Ayrıca “Dernekte üyelere yönelik seminer veya herhangi bir konuda kurs” seçeneğinin % 20,0 oranla tercih edilmesi dernek üyelerinin kültürel etkinlikler ve bilgi kazandıran çalışmalara açık olduklarının bir göstergesidir.

Tablo 14: Bulunulan Yer ve Çevresinde Kütahya Kültürünü Tanıtıcı Etkinlikler Mevcudiyeti

	Frekans (f)	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Evet	19	42,2	44,2
Hayır	24	53,3	55,8
Cevap vermeyen	2	4,4	
Toplam	45	100,0	

“Kütahya Kültürü”nü tanıtıcı etkinlik ve çalışmaların “hemşehri dernekleri”nden doğal olarak ve daha çok beklenmesi doğal bir durumdur. Bunun (% 44,2 oranında) yapıyor olması Kütahya İli adına olumludur.

6.8. Siyasi Tercih Oluşturmak

Tablo 15: Seçimlerde Dernek Olarak Ortak Karar Alma

	Frekans (f)	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Evet	9	20,0	20,5
Hayır	35	77,8	79,5
Cevap vermeyen	1	2,2	
Toplam	45	100,0	

STK'lara bakış bağlamında değerlendirilerek, bu tabloda verilen cevaplar farklı yönleriyle değerlendirildiğinde olumlu ve olumsuz algılanabilecek yanları bir arada taşımakta olduğu söylenebilir. Demokratik bir toplumda STK'ların, üyeleri ve etki alanları içinde ortak bir siyasi görüş oluşturabilmeleri yadsınacak bir durum olmasa gerektir. Bir diğer bağlamdan bakıldığında derneklerin etkinliklerinin birer sivil toplum aracı olmalarının gereği olarak önerilerinin ya da söyleyecek sözlerinin olmaması gibi bir anlamda çıkarılabilir. Sivil toplum örgütlerinin ileri demokrasilerde ilgi alanlarındaki çözüm önerileri büyük önem taşımaktadırlar.

Sivil toplum örgütleri İngilizce tercümesindeki *hükümet dışı organizasyonlar* (NGO-nongovernmental organization) anlamında her ne kadar siyasi birer organizasyon olmalarıyla birlikte sosyal hayatın içinde var olduklarından dolayı, çeşitli konular hakkında kanaatlerinin olmaları demokrasilerde istenen/olması gereken de bir özelliktir. Bu yönüyle ortak birtakım amaçları gerçekleştirilebilmek amaçlarıyla faaliyet gösteren hemşehri derneklerinin ortak görüşlerinin de olabilmesi şartı olmayacaktır. Bu yönde hazırlanmış bir çalışma da ifade edildiği gibi sivil toplum örgütleri demokratik ülkelerde birer baskı grubu işlevleriyle meşru bir durum olarak siyasete etkileri olabilmektedir (Aktan, Ay, Çoban, 2007).

6.9. Dernek Başkanlarının Bazı Gözlemlerinin Sonuçları

Bu bölümde dernek başkanlarının gözlemlerinin baz alındığı sorular bulunmaktadır. Dernek tüzel kişiliğinin yanında dernek yöneticilerinin düşünceleri ve gözlemlerinin de katkı sağlayacağı öngörülmüştür.

Tablo 16: Borç Paraya İhtiyacı Olan Hemşehrinin Borç İsteme Önceliği Olan Kişiler

	Frekansı (f)	Yüzde (%)
İş arkadaşlarından	25 / 45	55,6
Komşularından	12 / 45	26,7
Hemşerilerinden	29 / 45	64,4
Akrabalarından	29 / 45	64,4
Banka vb. kurumlardan	22 / 45	48,9
Derneğimiz ve/veya üyelerinden	7 / 45	15,6

Dernek yöneticilerinin gözlemlerine göre “Borç paraya ihtiyacı olan hemşehriniz öncelikle kimden borç ister?” sorusunun cevabı olarak “*Derneğimiz ve/veya üyelerinden*” tercihi % 15,6 ile en son sırada yer almaktadır. Dernek üyelerinin kendi aralarındaki ve dernek-üye ilişkilerinin kişiye getirisi bakımından bu oran düşük görülebilir.

45 dernekten 22'sinin (% 48,9) yöneticisinin borç para almanın “*Banka vb. kurumlardan*” olduğunu belirtmesi, ekonomimiz adına olumlu bir durumdur. Ayrıca kişilerin gelirlerinin sürekliliğine ve borçlanma cesareti vermesine de bir işaret olabilir.

“Hemşerilerinden” ve “Akrabalarından” seçeneklerinin her ikisi de % 64,4 oranla (29'ar dernek tarafından) tercih edilmiş olup “İş arkadaşlarından” borç alma tercihi % 55,6 oranı ile ikinci sırada bulunmaktadır. Akrabalık ve hemşeriliğin birbirine yakın sonuç alması, gurbette bu ikisinin aşağı yukarı aynı düzeyde algılanabilirliğinin bir ifadesi olsa gerektir.

Tablo 17: Derneğinizden Borç İstendiğinde Öncelikle Borç Verilebilecek Kimse

	Frekansı (f)	Yüzde (%)
Öğrencilere	29 / 45	64,4
Dernek Üyelerine	13 / 45	28,9
Hemşehrilerime	12 / 45	26,7
Yardıma İhtiyacı Olana	33 / 45	73,3
Hiçbirine	1 / 45	2,2

Derneklerinden borç isteyenlerden önceleyecekleri kişiler hakkındaki soruya dernek başkanları, % 73,3 oranla (33 dernek) “*Yardıma ihtiyacı olana*” tercihini kullanmışlardır. Bunu % 64,4 oranla (29 dernek) “*Öğrencilere*” seçeneği; % 28,9 oranla “*Dernek üyelerine*” seçeneği; % 26,7 oranla “*Hemşehrilerime*” seçeneği izlemektedir.

Anlaşıyor ki, ihtiyaçlılık hâlindeki kesinlik ve netlik, dernek yöneticilerinin kararını kesinleştirmektedir. Öğrencilerin ve yardıma ihtiyacı olanın öne çıkması bunu teyit etmektedir.

Tablo 18: Kaza, Ölüm, Hastalık Gibi Acil Yardım Gerektiren Durumlarda Derneğin Yaptığı Yardımlar

	Frekansı (f)	Yüzde (%)
Sms İle Haberleşme	32	71,1
Maddi ve Manevi Destek	19	42,2
Hasta Ziyareti	19	42,2
Araç Temini	18	40,0
Cenaze ve Taziye Ziyareti	16	35,5
Cevap Vermeyen	13	28,9

Kaza, ölüm, hastalık gibi acil yardım gerektiren olağandışı durumlarda derneğin yaptığı ve %71,1 gibi en yüksek tercihle belirtilen “*Sms mesajı atarak üyeleri ve dernek çevresini haberdar etmek*”tir. Daha sonra % 42,2 oranla “*maddi ve manevi destek*” ile “*hasta ziyareti*” seçenekleri gelmektedir. % 40,0 tercih ile “*araç temini*” seçeneğini % 35,5 tercih oranı ile “*cenaze ve taziye ziyareti*” seçeneği izlemektedir.

Dikkat çekici olan şudur ki, 13 dernek (% 28,9) bu soruda “*cevap vermeyen*” konumunu seçmiştir. Bu derneklerin, üyelerine bu türden hizmetleri, -ekonomik yetersizliklerinden dolayı- yeterince götüremedikleri için bu konuda cevapsız kaldıkları düşünülebilir.

7.Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, şehirleşme süreçlerinde formel ya da enformel sosyal bir ilişki ağına işaret eden hemşehri dernekleri bağlamında Kütahya'da var olan ya da şehir dışında Kütahyalı hemşehri derneklerinin ilişki ağındaki işlevleri ve imkânları üzerine yoğunlaşmıştır.

Öncelikle ifade etmeliyiz ki, modern toplumlar örgütlü toplumdur. Kamu gücü ve imkânlarının yanında modern toplumlarda sivil toplum inisiyatiflerinin güçleri de o oranda güçlü ve etkindir modern toplumlarda. Sivil toplumun etkin olması, yoğun emek isteyen demokratik katılım ve irade ortaya koyabilme becerisi gösterilmesine bağlı olduğu da söylenebilir. Ancak modern demokratik toplum örneklerine nazaran toplumumuzda bu yönde etkili ve birer baskı mekanizması olabileceğine sahip dernekleşme, Kütahya ölçeğinde ki şehirlerde daha az ilgi gördüğü anlaşılmaktadır.

Hemşehrilik olgusunun artık özellikle göçe bağlı oluşan şehirleşme süreçlerinin hızlı geliştiği dönemlere oranla daha etkisiz olduğu gözlenmektedir. Büyükşehirlere nazaran çok daha az nüfuslara sahip Kütahya gibi şehirlerde yardımlaşma ve dayanışma ilişkileri, -birincil ilişkilerin varlığını bir düzeyde de olsa korumasına bağlı olarak- dernekleşme olarak tezahür etmemiş olduğu düşünülebilir. Ya da dernekleşme gerçekleşmiş olsa dahi etki ve işlev alanı büyükşehir derneklerine oranla çok daha zayıf kalmakta oldukları söylenebilir. Daha genel olarak ise hemşehrilik kapsamında kurulan derneklerin, özellikle kırdan şehirlere yoğun göç dönemlerine nazaran işlevlerine duyulan gereksinimin azalmıştır. Ayrıca da günümüz küreselleşme süreçlerinde bireylerin hemşehrilik olgusuyla kendilerini ifade etmemekte ya da yaşamlarını bu olguya bağlı olarak anlamlandırmamaktadırlar.

Bu çalışmada kısaca şu bazı sonuç ve değerlendirmeleri yapabiliriz:

- Derneklerin üye aidatları yanında çeşitli etkinlik ve programlar ile gelirlerini çoğaltmaları konusuna eğilmeleri, kendi amaçlarını gerçekleştirme bakımından zaruri görünmektedir. Diğer yandan, üyelerin meslekî dağılımını ve eğitim düzeylerini çeşitlendirmeleri de kendilerine çok olumlu destek imkânları sunacaktır.
- Dernek yönetimlerinin üye/hemşehri yardımlaşması konusunda imkân/insan/mekân/zaman bağlamında kendi durumlarına uygun çözüm geliştirmeye yönelmeleri gerekmektedir. Dernekte bir yardımlaşma sandığının kurulması; kurumsal bir yaklaşım içinde dernek yönetiminin iş bulma konusunda Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlükleri ile temas hâlinde bulunması; dernek adına, düğün, nişan, toplantı gibi tören ve çeşitli çalışmaların yapılabileceği bir lokal oluşturma; eğitim desteği ve bursu verebilmek için bir “eğitim fonu” oluşturmak; en azından bir hedef olarak, derneğin bir öğrenci yurdu açması gibi hususlar, dayanışma ve yardımlaşma imkân ve fırsatlarını arttıracaktır. Bazı alanlarda üye/hemşehri çerçevesini aşan çalışmalar yapmak gerekeceği de dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.
- Avrupa Birliği kapsamlı projeler ile İçişleri Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın, Kalkınma Ajanslarının desteklediği projeler yaparak çalışma alanlarını geliştirmeleri ve derneklerin kendi amaçlarını gerçekleştirme adına yeni imkân ve fırsatları elde etmeleri önerilebilir.

Bu anlamda ülkemizde daha güçlü, etkin, organize ve işlevsel bir dernekleşme üzerinde çalışılması gerektiği anlaşılmaktadır. Genel itibariyle sivil toplum kuruluşlarının ileri demokratik ülkeler seviyesine oranla ülkemizde özellikle de nüfus ve iktisadi kapasitesi bakımından nispeten küçük yerleşim birimlerinde sivil toplum hareketlerinin etkinlik alanları ve yaptırım kapasiteleri çok yetersiz düzeyde oldukları anlaşılmaktadır. Hemşehri dernekleri kısmen bazı işlevler görmekte olsa da; sivil toplum kuruluşları, sosyal yaşam içinde yeterince hem ilgi görmemekte hem de kitlelere kamunun iş yapma kapasitesi dışında insan kapasitesini yine bireyler için yönetme, sevk/idare etme ve yönlendirme amaçlarına yeterince hizmet etmemekte olduğu izlenimi edinilmiştir.

KAYNAKÇA

- Aktan, C. C., Ay, H., & Çoban, H. (2007). Siyasal Karar Alma Sürecinde Çıkar Grupları. D. D. C. Can Aktan içinde, *Modern Politik İktisat: Kamu Tercih*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Arlı, A. (2005). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Şehirleşme ve Gecekondu Araştırmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(6), 283-352.
- Arman, A. (2013, 12 13). 13 milyonun sadece 2 milyonu gerçek İstanbullu. *Hürriyet Gazetesi*. 12 13, 2013 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/22279879.asp> adresinden alındı
- Bal, H. (1997). Kentsel Toplumda Anomi-Yabancılaşma Olgusu Kente Göç Edenlerin Alternatif Çözümü: Hemşehri Birlikleri. S. Derneği (Dü.), *Toplum ve Göç* içinde (s. 431-440). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Bal, H. (2011). *Kent Sosyolojisi*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Bali, R. N. (1999). Çılgın Kalabalıktan Uzak.... *Birikim*(123), 35.
- Bayraktar, U. (2003, Ekim). Formelleşen Hemşehri Dayanışma Ağları: İstanbul'daki Hemşehri Dernekleri. *Toplumbilim* (Göç Özel Sayısı), 107.
- Dernekler Kanunu. (2004. 11. 23). *Resmî Gazete* (25649).
- Erder, S. (tarih yok). Yoksulluğu Önleme Stratejileri. (S. T. Diyalogu, Dü.) 233.
- Freyer, H. (2012). *Sosyoloji Kuramları*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Güven, S. (1998). *1950'li Yıllarda Türk Ekonomisi Üzerinde Amerikan Kalkınma Reçeteleri*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- İnalçık, H. (1989). Köy, Köylü ve İmparatorluk. 5. *Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi*. İstanbul: A.D.T.K.K.

Yayınları.

- Kıray, M. B. (1964). *Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*. Bağlam Yayınları.
- Kurtoğlu, A. (2005). Mekansal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekanı Olarak Dernekler. *European Journal of Turkish*(Thematic Issue N°2). <http://www.ejts.org/document375.html> adresinden alındı
- Kurtoğlu, A. (2012). Siyasal Örgütler ve Sivil Toplum Örgütleri Bağlamında Hemşehrilik ve Kollamacılık. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları,.
- Oğuz Işık, M. M. (2001). *Nöbetleşe Yoksulluk - Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdemir, G. (2013, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic). Tampon Mekanizmadan Siyasal Aktörlüğe Hemşehri Dernekleri. *Turkish Studies: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*(Spring 8/6).
- Seyyar, A. (2007). *İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Sosyoloji Derneği. (1997). Toplum ve Göç. S. Derneği (Dü.), *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi* içinde, 5. Ankara.
- Şatıroğlu, A., & Tüfekçioğlu, H. (2004). İstanbul'da "Enformel" Yerleşim Bölgelerine Bir Örnek: Bayramtepe. *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi(8. Sayı), 9-40.
- Thorns, D. C. (2004). *Kentlerin Dönüşümü: Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam*. (E. N.-H. Nal, Çev.) İstanbul: CSA Global Yayın Ajansı.
- Tuna, K. (1987). *Şehirlerin Ortaya Çıkışı ve Yaygınlaşması Üzerine Sosyolojik Bir Deneme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Yıldırım, M. (2003). Sivil Toplum ve Devlet. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt : 27 (No: 2), 228.